

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

PROF. DR. METİN AKAR'A ARMAĞAN

(Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2021)

İ. Hakkı AKSOYAK

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram
Veli Üniversitesi
İsmail.aksoyak@hbv.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-4834-5254>

Farsçada Yaşamış Türkçe Bir Kelime: “Çapar-hâne”

A Turkish Word in Persian: “Çapar-hâne”

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 29.09.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 06.12.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2021

Atıf/Citation

AKSOYAK, İ. H. (2021). Farsçada Yaşamış Türkçe Bir Kelime: Çapar-Hane. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 1727-1731. <https://doi.org/10.34083/akaded.1001968>

AKSOYAK, İ. H. (2021). A Turkish Word Lived In Persian: Çapar-hâne. *Journal of Academic Language and Literature*, 5(4), 1727-1731. <https://doi.org/10.34083/akaded.1001968>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.

This article was checked by iThenticate.

Öz

Tarihi süreç içerisinde Türkler ve Persler yüzyıllar boyunca aynı coğrafyayı paylaşmıştır. Kimi zaman da aynı devletin hükümdarlığı altında yaşamışlardır. Bu sebeple iki kültür arasında çok yoğun bir alış veriş meydana gelmiştir. Bu kültürel alış verişin büyük bir kısmı da doğal olarak dil ve edebiyat sahasında gerçekleşmiştir. Türk dili ve edebiyatı Farsçadan ve Fars edebiyatından yoğun olarak beslenmiştir. Öyle ki günümüz Türkçesinde bile pek çok Farsça kelime aktif olarak kullanımdadır. İki dil arasındaki bu beslenme tek taraflı olmamış Türkçenin Farsçadan beslendiği gibi Farsça da Türkçeden beslenip pek çok Türkçe kelimeyi bünyesine dâhil etmiştir. Bu kelimelerden birisi de bu yazının konusu olan “çapar-hane”dir.

Çapar-hane, Farsçada postacıların haber iletmek için durakladıkları menzil anlamında kullanılan bir kelimedir. Bu kelime yüzyıllar boyunca Farsçada kullanılmış ve kaynaklarda kelimenin kökeni Farsça gösterilmiştir. Ancak dikkatli bakıldığı zaman bunun doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Bu makalenin konusunu çapar-hane kelimesinin kökeni oluşturmaktadır. Makalede bu kelimenin Eski Türkçede yer alan “çap-” fiili ile Farsça ev anlamına gelen “hane” sözcüğünün birleşmesinden meydana geldiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çapar-hane, Eski Türkçe, Farsça.

Abstract

In the historical process, Turks and Persians all share the same geography. Sometimes they lived under the rule of the same state. For this reason, there has been a very intense exchange between the two cultures. A large part of this cultural exchange naturally took place in the field of language and literature. Turkish language and literature has been heavily nourished from Persian and Persian literature. So much so that many Persian words are in active use even in today's Turkish. This feeding between the two languages was not one-sided, just as Turkish was fed from Persian, Persian also fed from Turkish and incorporated many Turkish words into its structure. One of these words is “çapar-hane”, which is the subject of this article.

Çapar-hane is a Persian word used to mean the range where postmen pause to deliver news. This word has been used in Persian for centuries and the origin of the word is shown in Persian in the sources. However, upon closer inspection, it becomes clear that this is not true. The subject of this article is the origin of the word "çapar-hane". In the article, it is concluded that this word is formed by the combination of the verb "çap-mak" in Old Turkish and the word "hane", which means house in Persian.

Keywords: Çapar-hane, Old Turkish, Persian.

Farsçada uzun yıllardır kullanılmış Türkçe ilginç bir bulunmaktadır: Çapar-hane. İlginç olan yanı Anadolu sahasında hiç kullanılmayan hatta metinlerde esamesi okunmayan bir kelime belki de yüzlerce yıl Farsçanın içinde hem de Farsça gibi sayılarak yer almış olmasındandır. Birazdan da ifade edileceği üzere bu sözcük Türkçe sözlüklerde yer almasa da Farsça değil Türkçe bir kelimedir. Kelimenin yapısına ayırarak bakınca “çapar” ve “hane” kelimelerinden oluştuğu gözükmektedir. Hane kelimesi Farsça olmakla birlikte, çapar kelimesi için aynı değerlendirmeyi yapmak mümkün değildir. Bu kelime kadim yani çok eski Farsça bir kelime değil “öpöz Türkçe” bir kelimedir. Eski Türkçede pek çok örneğini görülen çap- fiili koşmak özellikle de atın koşması anlamındadır. İlk örnekler Kaşgarlı'nın, *Divanu Lugati't-Türk*'ünde [1073] *er suwda çapdı* [suda yüzdü], *çapık birle çapdı* [çubukla vurdu], *tat boynın çapdı* [kâfirin boynunu vurdu], *er ewin çapdı* [evi çamurla sıvadı], *er atın çapındı* [kamçıladı] şeklinde görülüyor. *Kutadgu Bilig*'de de çap- fiil olarak geçiyor.

Kayusı kopar kör kayusı konar

Kayusı çapar kör kayu suv içer

(Arat 1979: 24.)

Çap-ar-hane örneğine tekrardan bakıldığı zaman –ar geniş zaman anlamında –r eki olmakla birlikte meslek yapımında da kullanılabilen bir ek olduğu görülecektir. Koşan anlamından hareketle “haber getiren kişi” yani “ulak” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla çapar-hane, habercilerin dinlenme evi anlamında olup postacıların haber iletmek için durakladıkları menzil anlamındadır. Bu kelime Türkçenin hâkim olduğu yıllarda İran coğrafyasında hüküm sürmüş daha sonraki yıllarda yerini “ıstabl” kelimesine bırakmıştır. Anadolu coğrafyasında ise bu kelime birleşik olarak hiç kullanılmamıştır. Sadece *Tuhfe-i Se-zebân* adlı sözlükte, çapar kelimesinin tatar ile eş anlamlı olarak “ulak” yani haberci olduğuna işaret edilmiştir.

Oldu tatar u çapar adı ulag

De resîden ermege öyle bülüg

(*Tuhfe-i Se-zebân*, Düzenli 2015: 96)

Taymaz Baba adlı eserde de (20. yy.) çapar kelimesini “haberci” anlamında kullanıldığı gözükmektedir:

Şu üç ıylıda yzımyzdan

Yedi gezek çapar geldi

(Taymaz Baba, Gurbannepesow 1988: 74)

Çap- fillinin ilk örnekleri, eldeki tarihî metinlerde 11. yüzyıldan itibaren görülmektedir. Daha sonraki Türkçe metinlerde de bu kelime fiil olarak devam etmektedir. Yılının belirlenemediği bir zaman diliminde çap-mak fiili sıfat ve isim olarak çapar “ulak” ve de çapar-hane “bir posta menzili” anlamında Farsçada birleşik fiil olarak yirminci yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdürmüş Türkçe bir kelimedir.

Sonuç

Sonuç olarak Anadolu sahasında kullanılmayan Türkçe bir kelime, tarihin bir döneminde, bir şekilde Farsçaya girmiş ve son dönemlere kadar da varlığını sürdürmüştür. Eğer Türkçenin farklı bir gücünden söz edilecekse bu güç sadece konuşulduğu bölgelerde değil diğer dillerin içinde sessizce varlığını sürdürmesindedir.

Kaynaklar

- Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig-I metin*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dehhudâ, A.(1377/1998.) *Lugatnâme-i dehhudâ*. Tahran
- Düzenli, M.B.(2015), *Hayret Mehmed efendi, Tuhfe-i se-zebân: inceleme-tenkitli metin-tıpkıbasım-sözlük* = Arapça-Farsça-Türkçe manzum lugat. Erguvan Yayınevi.
- Ercilasun, A.B. ve Akkoyunlu, Z.(2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-türk giriş-metin-çeviri-notlar-dizin*: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M.(2017).*Dede Korkut Kitabı*. Boğaziçi Yayınları. s.70.
- Gurbanpesow,K.(1988) *Düyn, şu gün*. Aşkabat . s. 74.
- Tebdiz.com http://www.tebdiz.com/index.php?sayfa=arama_sonuc_yenisite [Erişim tarihi: 12.11.2020].